

Siyasi Görüşleriyle Prens Sabahattin Hakkında Bir Kitap

A Book on Prince Sabahattin and His Political Views

Ramazan Erhan Güllü, *Gölgede Bir Lider Mütareke Döneminde Prens Sabahattin ve Muhiti*, 1. Baskı, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2023, 293 s.
ISBN: 978-625-408-606-9

Mahmut KOÇAK*

Anahtar Kelimeler: Prens Sabahattin, Siyaset, Mütareke, Siyasi Muhit

Keywords: Prince Sabahattin, Politics, Armistice, Political Environment

*Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü,
İstanbul, Türkiye

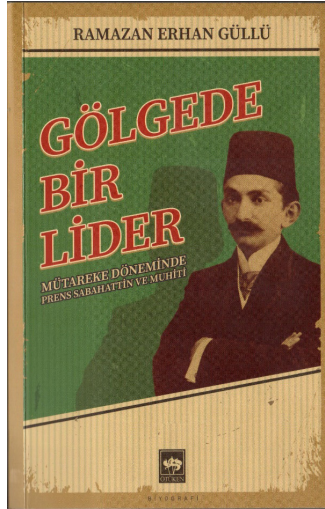
ORCID: M.K. 0000-0002-7942-9808

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Mahmut Koçak, İstanbul Üniversitesi Atatürk
İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul,
Türkiye
E-posta/E-mail: mahmut.kocak@ogrii.u.edu.tr

Başvuru/Submitted: 14.12.2023

Kabul/Accepted: 20.12.2023

Atıf/Citation: Kocak, Mahmut. "Siyasi Görüşleriyle Prens Sabahattin Hakkında Bir Kitap." Ramazan Erhan Güllü'nün, "Gölgede Bir Lider Mütareke Döneminde Prens Sabahattin Ve Muhiti." adlı eserin değerlendirmesi. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları-Recent Period Turkish Studies* 44 (2023): 429-435.
<https://doi.org/10.26650/YTA2023-1404742>

Genel olarak Prens Sabahattin, Türkiye’de, sosyoloji alanında, “adem-i merkezîyet ve teşebbüs-i şahsî” düşüncesi ile tanınmıştır. Aynı zamanda Le Play okulunun temsilcisidir. Ancak, Prens Sabahattin, pek fazla bilinmemesine rağmen siyasi faaliyetlerde bulunmuş ve siyasi görüşlerini açıklamaktan geri durmamıştır. Fakat, bu konuda derli toplu bir çalışma da bugüne kadar yapılmamıştır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nde öğretim üyesi olan Doç. Dr. Ramazan Erhan Güllü, “*Gölgede Bir Lider Mütareke Döneminde Prens Sabahattin Ve Muhiti*” adlı eseri ile bu açığı kapatmaya çalışmıştır.

Eser, Prens Sabahattin’in özgeçmişiyile başlamakta ve ardından esas olarak 30 Ekim 1918’de imzalanan Mondros Mütarekesi’nden, Milli Mücadele’nin sonlarına kadar olan dönemdeki siyasi tavrı ve faaliyetlerini ele almaktadır. Yazarın da belirtmiş olduğu gibi Prens Sabahattin’in Mütareke dönemi ve sonrasındaki faaliyetlerinin konu edinilmesinin amacı, Prens Sabahattin’in Meşrutiyet dönemindeki siyasi görüşlerinin daha iyi bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktır. Osmanlı hanedanına mensup olan Prens Sabahattin’in literatürde ağırlıklı olarak belirli bir sınırlandırmanın içerisinde tutulması ve bunun dışındaki konumuna pek değinilmemesi sebebiyle eserin ilgili literatüre katkısı oldukça mühimdir. Eser; önsöz, giriş, üç ana bölüm, sonuç, kaynakça ve ekler olmak üzere oluşmaktadır.

“Giriş” bölümünde (s.17-33); Amaç, yöntem ve kaynaklar belirtilmiş, *Osmanlı Aydınında Devleti Kurtarma Refleksi, Fikir Akımları ve Liberalizm* ifade edilmiş, *Liberalizm ve Milliyetçiliği Uyuşturma Çabalarına* vurgu yapılmıştır. Prens Sabahattin “adem-i merkezîyet ve teşebbüs-i şahsî” düşüncesiyle Türk siyasetinde ön plana çıkmış ve II. Abdülhamit’e karşı muhalif olması kendisine karşı bir merak uyandırmıştır. Prens Sabahattin, siyasi ve sosyal faaliyetlerini genel olarak basın aracılığıyla yapmış ve “*muhiti*”ini de gazeteler üzerinden oluşturmuştur. Mütareke döneminde, Prens Sabahattin’in fikirlerini ve siyasi tavırlarını basın yoluyla anlayabileceğimize değinen yazar, eserin kaynağını genel olarak Türk basınının oluşturduğunu ifade etmiştir. İstanbul gazetelerinden *Söz ve Tarik*, İzmir’de Osman Nevres (Hasan Tahsin) tarafından yayınlanan *Hukuk-ı Beşer* ile *Sulh ve Selamet*, ayrıca *Alemdar*, *Yeni İstanbul*, *İkdam*, *İleri*, *Vakit* ve *Tercüman-ı Hakikat* de ekseriyetle Prens Sabahattin’in fikir ve görüşlerini desteklemiştir. Arşiv vesikaları ve Türk basını dışında eserin diğer önemli kaynağı ise Prens Sabahattin’in yayınlanmış yazıları ve kendisine yakın olanların yazmış olduklarıdır. Prens Sabahattin hakkındaki ilk biyografi eseri Cavit Orhan Tütengil ve Nezahet Nurettin Ege tarafından kaleme alınmıştır. Prens Sabahattin, İttihat ve Terakki’ye karşı muhalefetiyle siyasi alanda etkili olmuş ve Prens Sabahattin’in ilmi programı Meslek-i İctima’yi “*milliyetçi*” bir sınırlandırmaya çalışması dikkat çekmiştir.(s.19)

“Mütareke Dönemine Kadar Prens Sabahattin’in Hayatı Ve İlmi/Siyasi Faaliyetleri” (s. 43-114) adlı birinci bölümde, öncelikli olarak Prens Sabahattin’in asıl adının “*Mehmet Sabahaddin*” olduğu belirtilmiş ve Osmanlı hanedanına dayanmış olan ailesi ve eğitim hayatı hakkında bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde muhalif bir hanedanın mensubu olan Prens Sabahattin’in siyasi fikirlerinin oluşmasında babası Damat Mahmud Paşa’nın II. Abdülhamit’e karşı muhalif olması ve daha sonra Paris’e geçmeleriyle birlikte Jön Türk hareketine katılmaları ele alınmıştır. Ayrıca Damat Mahmud Paşa ve ailesinin Paris’ten sonra Cenevre’ye geçtiği ve İshak Sükûti tarafından desteklendiği ifade edilmiştir. Sultan II. Abdülhamid ise Damat Mahmud Paşa ve ailesinin geri dönmesi için çalışmalar yapmıştır. Yine Sultanın göreviyle Mısır Hıdivi Abbas Hilmi Paşa, Damat Mahmud ve oğullarını Kahire’ye davet etmiştir. Mahmud Paşa ve oğulları da Mısır’da bulunduktan sonra Avrupa’ya geri dönmüşlerdir. Prens Sabahattin ve Prens Lütfullah Mısırda buldukları süre zarfında çeşitli yazılar yayımlayarak “*liberal*” Osmanlılara “*danışma*” amaçlı kongre çağrısı yapmıştır. Yazar, dönemin basının da Sabahattin Bey’e “*Sultanzade*” sıfatı kullanıldığını belirtmiştir. Eserde Prens Sabahattin’in Birinci Jön Türk Kongresini organize etmiş olduğunu ve İsmail Kemal Bey ile kurmuş oldukları “*Osmanlı Hürriyetperveran Cemiyeti*”ndeki faaliyetlerine değinilmiştir. Daha sonraki süreçte ise Prens Sabahattin, adem-i merkezîyetçi tezini savunmuş ve 1906 yılında “*Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkezîyet Cemiyeti*” adıyla yeni bir cemiyet kurarak fikirlerini yayınlamıştır. Meşrutiyet dönemi siyasi hayatında Prens Sabahattin, İstanbul’a dönüşü ile birlikte İttihat ve Terakki Cemiyetiyle fikir ayrılıklarına düşmüştür. Rum Patrikhanesiyle iyi ilişkiler kurmuş olan Prens Sabahattin, çeşitli siyasi çalışmalar yürütmüştür. Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasından sonraki süreçte Prens Sabahattin’in yeni dönemde İttihat ve Terakki muhalefeti ve siyasetteki kaçınılmaz rolüne değinilmiştir. Ayrıca Prens Sabahattin’in Paris Barış Konferansı’nda Türkiye lehine yapmış olduğu faaliyetleri ve İsviçre’de “*Türk Liberaller Kongresi*” toplamış olduğu belirtilmiş, kongrenin bir muhtıra sunduğu ifade edilmiştir. Kongreye iletilen muhtırada Wilson prensiplerine atıf yapılmış ve Türk Devleti’nin bağımsızlığı talep edilmiştir. Yazar, eserinde muhtıranın tam metnini koymuş ve Prens Sabahattin’in kendine bir politik çevre oluşturduğunun altını çizmiştir. Ayrıca Prens Sabahattin’in mütareke sonrası Paris Barış Konferansı’nda Türkiye’yi temsil etmesi Avrupa’da gündem olmuştur. Mütareke sonrası Prens Sabahattin’in istek ve görüşlerine eserde değinilmiştir.

“Siyasi Hayatta Prens Sabahattin Etkisi: Prens Sabahattin Yanlısı Basın, Cemiyet Ve Fırkalar” (s.121-186) isimli ikinci bölümde yazar, dönemin önemli siyasi kavramı

olarak da belirlenen “*muhit*” meselesini ve Prens Sabahattin’in siyasi çevresine odaklanmıştır. Kitapta bu bölümde basın siyasetteki rolüne dikkat çekilmiştir. Mütareke dönemi sonrası Prens Sabahattin’in basındaki en etkili destekçisi *Söz* ve *Tarık* gazeteleri olmuştur. Ayrıca diğer bir Prens Sabahattin destekçisi olan yayın organı ise Refi Cevad (Ulany)’ın *Alemdar* gazetesidir. Bir diğer Prens Sabahattin destekçisi gazete ise Ahmet Emin Yalman’ın *Vakit* ve Ahmed Cevad (Oran)’ın *İkdam* gazetesidir. Gazeteler dışında ise Prens’i dergi olarak destekleyen yayın organı Mehmet Ali (Şevki Sevündük) tarafından yayınlanan *Meslek-i İçtimai* dergisidir. Prens Sabahattin’in siyasi “*muhit*” olarak oluşturmuş olduğu çevreye basın oldukça önemli destekler sağlamıştır. Prens Sabahattin’i basın olarak destekleyenler bir diğer deyişle siyasi “*muhit*”ini sağlayanların arasında cemiyet olarak Prens Sabahattin yanlısı kurulmuş ilk cemiyet “*Osmanlı Sulh ve Selamet Cemiyeti*”dir. Bu cemiyetin faaliyetlerini Prens Sabahattin’in özel katibi ve yakın arkadaşı Satvet Lütü Bey’in yürüttüğü ifade edilmiştir. Prens Sabahattin yanlılarının fırka içerisinde bulunması ve Fırka’da “*adem-i merkeziyet*” vurgusunun yapılması Prens Sabahattin’in etkisini göstermektedir. Eserde, Fırka’nın dönemin Tevfik Paşa hükümetine karşı muhalif bir tavır sergilemiş olduğu belirtilmiştir. Yazar, Fırka’nın Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile ilişkilerine değinmiş ve Tevfik Paşa’dan sonra Hürriyet ve İtilaf kadrolarının hakim olduğu Damat Ferit Paşa hükümetini desteklediğini ifade etmiştir. Ayrıca eserde, Damat Ferit’in Prens Sabahattin’e karşı bir muhalif kişiliği olmasının altı çizilmiş ve ilerleyen süreçte Sulh ve Selamet-i Osmaniye Fırkası’nın içerisindeki Prens Sabahattin yanlılarının azaldığı vurgulanmıştır. İzmir’in İşgali ve sonrası dönemde Fırka’nın izlemiş olduğu siyasete değinen yazar, Fırka’nın İzmir’in İşgali’nin haksız bir durum olduğunu belirtmesi üzerine Damat Ferit ile yakınlığının azalmış olduğunu belirtmiştir. Fırka, 1919 seçimlerin’de Prens Sabahattin’i müstakil aday olarak göstermiştir. İlerleyen süreçte ise 16 Mart 1920’de İstanbul’un işgali ile birlikte Fırka faaliyetlerini durdurmuştur. Prens Sabahattin’in etkisinde kurulan bir diğer fırka da Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti’dir. Ayrıca “liberal milliyetçilik” söylemlerinin etkili olduğu ve Prens Sabahattin yanlıları Milli Ahrar Fırkasını kurmuşlardır. Fırka’nın kurucuları Prens Sabahattin’e yakın kişiler olmakla birlikte İttihat ve Terakki’ye de muhalif idi.

“Prens Sabahattin’in İstanbul’a Dönüşü Sonrası Faaliyetleri Ve Anadolu Hareketi İle İlişkileri” (191- 264) adlı üçüncü bölümde yazar, Prens Sabahattin’in 1919 yılı sonlarında Türkiye’ye dönüşü ve Milli Mücadeleye kadar olan çalışmalarını ele almış ve siyasetteki önemli rolüne dikkat çekmiştir. Prens Sabahattin’in Türkiye’ye dönmesi sonrası basında çeşitli tartışmalara neden olmuştur. Özellikle eserde, basında Prens Sabahattin

yanlılarının yazıları ve mebus adaylığına karşı olan gazetelerin haberlerine değinilmiştir. Yazar diğer bir önemli konu olan Prens Sabahattin'in siyasi fikirleri ve bakış açılarını bu bölümde daha yoğun şekilde ele almıştır.

Prens Sabahattin, Damat Ferit Paşa'nın Paris Barış Konferansı'na sunmuş olduğu muhtırayı başarılı bulmuşsa da kabinenin yetersiz olduğunu belirtmiştir. Anadolu'da başlayan Kuva-yı Milliye hareketini doğru bulmamış ve başarının siyasetle olacağını vurgulamıştır. Prens Sabahattin'in İstanbul'a geleceği vakit Sadarete getirileceği konusu tartışmalara yol açmıştır. *İleri* gazetesi Prens Sabahattin'i İstanbul'a döndükten sonra desteklemiştir. Ayrıca eserde, Prens Sabahattin'in Osmanlı Devleti'ne geri dönmesini Damat Ferit Paşa'nın istemediğinin altı çizilmiş ve bunun nedeninin Prens Sabahattin'in ilerici fikirlerinden olduğu vurgulanmıştır. Sonuç olarak Osmanlı Devleti'ne geri dönmüş olan Prens Sabahattin, kendi çevresi tarafından kurtarıcı olarak görülmüştür. Prens Sabahattin'in ülkeye dönüşü basın tarafından ilgi konusu olmuş ve Prens Sabahattin'de kendini haklı çıkaran ifadelerle başvurmuştur. Ayrıca Prens Sabahattin'i hükümet yetkileri karşılamış ve Sultan Vahdettin ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Daha sonraki süreçte ise İngiliz politikalarını destekleyeceği mesajını belirtmiştir. Basında çeşitli haberler çıkmış ve Prens Sabahattin'in mebus adaylığı konusu ayrıca irdelenmiştir. Prens Sabahattin'i destekleyen gazeteler onu mebus aday olarak göstermiştir. Fakat sonuç itibariyle Prens Sabahattin seçilememiş ve basında oldukça tartışma konusu olmuştur. Özellikle Vakıf gazetesi Prens Sabahattin'in seçilememesine karşı büyük bir tepki göstermiştir. İstanbul'dan mebus seçilemeyen Prens Sabahattin, kendi çalışmalarına devam etmiştir. Yazar, bu dönemde Prens Sabahattin'e en büyük desteği Alemdar gazetesinin sağladığını belirtmiştir. Prens Sabahattin'e özel olarak destek veren isimlerin başında ise Refi Cevat'ın geldiği ifade edilmiştir.

Prens Sabahattin'in ülkeye döndükten sonraki fikirleri ve açıklamaları basın tarafından merak konusu olmuştur. Prens Sabahattin, genel olarak yenilik ve güçlü bir figür olarak kendisini görmüştür. Bu süreç içerisinde basının diğer bir önemli gördüğü konu ise Damat Ferit ile Prens Sabahattin'in yakınlaştırma çabasıdır. Yazar, Prens Sabahattin hakkında önemli bir konu olan, Prens Sabahattin'in 3 Şubat 1920 tarihli Muhtırasını konu edinmiştir. Prens Sabahattin, "*Vicdan-ı Milliye*" başlıklı bir muhtıra yayınlamıştır. Muhtıra genel olarak Meşrutiyet'ten önceki görüşlerini, ülkenin geleceğini ve kendisinin haklı çıktığını ifade eden kanıtlar içermektedir. Prens Sabahattin'in yapmış olduğu muhtıraya yorum ilk olarak Ahmed Emin Yalman'dan gelmiştir. Genel olarak Prens Sabahattin, devlet yönetiminden ziyade fikirleriyle sistem geliştirip etkili olmaya çalışmıştır. Fikren kabul gördüğü "*Demolins*" ve "*Le Play*" gibi düşünürlerin Türkiye'de

kabul görmesini düşünmüştür. Farklı bir bakış açısıyla Akşam gazetesi, Prens Sabahattin'in bireyi merkeze alan görüşlerinin toplumsal sorunlara çözüm üretmeyeceğinin altını çizmiştir.

Yazar, üçüncü bölümün son kısımlarında; “ *Milli Mücadele'nin Başarıları Ve Zaferi Karşısında Prens Sabahattin*” başlığında Mustafa Kemal Paşa'nın Büyük Nutkunda, Prens Sabahattin'in isminin sadece bir yerde geçtiğinin altını çizmiş ve Mustafa Kemal Paşa'nın Prens'e karşı olumsuz bir düşüncesi olduğunu belirtmiştir. Yine kitapta Mütareke döneminin ilk milli örgütü Karakol Cemiyeti'nin Heyet-i Temsiliye ve Mustafa Kemal Paşa'ya verdiği bilgiler neticesinde Mustafa Kemal Paşa'nın Prens Sabahattin'e bakış açısının değiştiği belirtilmiştir. Bir başka bilgi de Prens Sabahattin'in İstanbul'a dönüşü konusu olmuştur. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa ile Prens Sabahattin'in bir görüşmesi olmamıştır. Fakat Prens Sabahattin İstanbul'da Karakol Cemiyetiyle görüşmelerini devam ettirmiştir. Prens Sabahattin sadarete geçmek için Heyeti Temsiliye'nin desteğini almak istemiştir. Ancak anlaşıldığı üzere Heyeti Temsiliye bu fikre sıcak bakmamıştır.

İlerleyen süre zarfında Prens Sabahattin, özellikle Milli Mücadele'nin ve Ankara Hükümeti'nin başarılarının devam etmesiyle birlikte Milli Mücadele lehine söylemlerde bulunmuştur. Mudanya Mütarekesi ve Lozan Konferansı'nda yaşanan gelişmelere de iyi bir yaklaşım sergileyen Prens Sabahattin, Mustafa Kemal'e birçok telgraf çekmiştir. Fakat Prens Sabahattin'in İngiliz yanlısı olmasından ve güvenilirliğinin azalmasından dolayı Ankara kendisine beklenen ilgiyi göstermemiştir.

Üçüncü bölümün son başlığını oluşturan “ *Sürgün Yılları ve Vefatı*” kısmında yazar, 1924 yılında Prens Sabahattin'in ülkeyi terk ettiğini ve 1948 yılında vefatına kadar olan süreçte İsviçre'de yaşadığını belirtmiş ve maddi zorluklar içerisinde olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Prens Sabahattin'in sağlık durumunun iyi olmadığı ve basında bu konunun yer aldığı ifade edilmiştir. Sürgün edilmesinden sonra Prens Sabahattin'in Türkiye'ye yönelik siyasi hedeflerinin sonlandığı görülmüştür. Bilimsel çalışmalarını da sonlandıran Prens Sabahattin 1948 yılında İsviçre'de vefat etmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Prens Sabahattin hakkında çeşitli çalışmalar yapılmıştır.

“Sonuç” bölümünde (s.269-275) yazar, öncelikli olarak Prens Sabahattin'in “*milliyetçi*” bir anlayışa sahip olmadığını altını çizmiştir. Görüşlerinin genel itibarıyla “liberal” olarak tanımlanan Prens Sabahattin, “adem-i merkeziyet ve teşebbüs-i şahsi” düşüncesini siyasi programı olarak kabul etmiştir. Ayrıca yazar, Prens Sabahattin'in üst düzey bir devlet adamı veya entelektüel olmaktan ziyade İttihat ve Terakki

muhalefetiyle birlikte kendine çevre toplayabilmiş bir siyasetçi olarak değerlendirmiştir. Prens Sabahattin'in biyografisini özellikle siyasi alandaki çalışmaları ve fikri düşünceleriyle etkilemiş olduğu çevreyi ele alan yazar, genel olarak sosyolojik olarak değerlendirilen Prens Sabahattin'i bu çalışmasıyla literatürdeki boşluğu doldurmak istemiştir. Doç. Dr. Ramazan Erhan Güllü'nün bu önemli çalışmasının temel kaynağı Türk Basını olmuştur. Dönemin gazeteleri ve dergilerini inceleyerek bir siyasi "muhit" oluşturan Prens Sabahattin'in siyasi yaşamını ele almıştır.

Bilimsel bir bakış açısıyla ve yöntemiyle, akıcı ve sade bir dille kaleme alınan eser hem ilgili dönem araştırmacılarına hem de genel okuyucu kitlesine hitap etmektedir. Ayrıca kitap, ele alınan dönemin tarihi sürecini dönemin şartlarına uygun bir şekilde aktarmakta ve siyasi çevrelerin oluşmasındaki faktörlerin önemine değinmektedir.

KAYNAKÇA

Güllü, Ramazan Erhan: *Gölgede Bir Lider Mütareke Döneminde Prens Sabahattin ve Muhiti*, İstanbul, Ötüken Neşriyat,2023.

